

Muuttuva tekijä

Kirjoituksia tekijänoikeudesta ja taiteesta

Toim. Anette Alén-Savikko, Vehka Kurjenmiekka,
Sanna Nyqvist ja Outi Oja

*Anette Alén-Savikko, Vehka Kurjenmiekkä,
Sanna Nyqvist & Outi Oja (toim.)*

Muuttuva tekijä

Kirjoituksia tekijänoikeudesta ja taiteesta

HELDA Open Books

Helsingin yliopisto 2020

Muuttuva tekijä on avoin julkaisu. Tekijöiden osuudet tässä kirjassa julkaistaan seuraavilla lisensseillä:

Anette Alén-Savikko, Vehka Kurjenmiekka, Tuomas Mattila, Riku Neuvonen, Sanna Nyqvist, Outi Oja, Pauli Rautiainen, Minna Siikilä-Laitila, Tatu Tuominen (teksti)

Tatu Tuominen (kuvat)

Harry Salmenniemi, Aiju Salminen

LISENSSIT KOSKEVAT ainoastaan tekijöiden omaa tuotantoa. Kirjan sisältämät lainaukset ja toisten tekijöiden materiaalit saatavat vaatia erillisen käyttöluvan. Lisätietoa lisenssien sisällöistä: <https://creativecommons.fi>

GRAAFINEN SUUNNITTELU: Teemu Kavasto

Kannen kuvituksen osana on käytetty

Vincent van Goghin teosta *Tähtikirkas yö* (Public Domain)

© Tekijät 2020.

ISBN: 978-951-51-5013-4 (PDF)

978-951-51-5014-1 (EPUB)

DOI: 10.31885/9789515150134

Muuttuva tekijä on Taide, tekijyyden muutos ja tekijänoikeus -tutkimushankkeen (Helsingin yliopisto 2016–2020) loppuraportti. Hanketta ovat rahoittaneet Emil Aaltosen säätiö ja Suomen Akatemia (päättösnro 285279).

Muuttuva tekijä

Sisällysluettelo

6 Johdanto

Anette Alén-Savikko & Sanna Nyqvist

I

16 Tekijän monet elämät

Tekijän käsite kirjallisuudentutkimuksen ja tekijänoikeuden yhdistäjänä

Tuomas Mattila

38 En ole yksin

Kollaasintekijän suhde tekijyyteen

Tatu Tuominen

52 Yleistä ja yksityistä etua

Tekijänoikeuden oikeutusperusteet

Riku Neuvonen

II

79 Salainen ovi

Harry Salmenniemi

85 Appropriation lainanalaisuudet

Kirjallisuuden ja juridiikan kohtaamispintoja

Sanna Nyqvist

108 Kun Pegasos ryhtyi käymään vieraissa

Tekijyyden ongelmatapauksia 2000-luvun suomalaisessa runoudessa

Outi Oja

130 ”Omin kuvin”

Lainaaminen ja omiminen kuvataiteessa tekijänoikeudellisen sitaatin näkökulmasta
Anette Alén-Savikko

158 Alkuperäisyys fantasiakirjallisuudessa

Plagioinninmetsästyistä ja romanttisia nerokultteja
Minna Siikilä-Laitila

III

182 Tekijänoikeustulojen merkitys taiteilijalle

Pauli Rautiainen

206 Hieman taskurahaa & hyvä fiilis

Aiju Salminen

209 Taiteilijan resepti

Kuinka taiteilijaidentiteetti muodostuu ja miten sen kanssa eletään?
Vehka Kurjenmiekka

Johdanto

Anette Alén-Savikko ja Sanna Nyqvist

Kun viimeistelimme tätä kirjoituskokoelmaa keväällä 2020, maailma ajautui koronaviruspandemian kouriin. Teatterit, galleriat ja museot sulkiivat ovensa, konsertit ja esitykset peruttiin, kirjastot pysyivät kiinni ja joissakin maissa myös kirjakaupat suljettiin. Vaikutukset taidekentällä olivat järjestyttävät. Monet tekijät jäivät vaille toimeentuloa, ja useat taiteen alan yritykset ja organisaatiot kadottivat toimintaedellytyksensä.

Yhtäkkiä taiteilijat ja kirjailijat saattoivat tavoittaa yleisönsä vain digitaalisten alustojen, jakelukanavien ja taiteen muotojen kautta. Digitaalinen murros oli jo ehtinyt monella tavalla muuttaa taiteen tekemisen ja jakelun tapoja viimeisten vuosikymmenten aikana, mutta tuskin kukaan oli osannut kuvitella tilannetta, jossa kaikki taide muuttuisi verkkovälitteiseksi.

Tilanne kohteli taiteen lajeja eri tavoilla. Esiintyville taiteilijoille pakkosiirtymä virtuaaliseen todellisuuteen tuli jyrkkänä yllätyksenä. Museot ja galleriat sulkiivat ovensa, mutta yleisö pääsi ainakin joidenkin kokoelmien ja teosten ääreen virtuaalisilla kierroksilla. Taiteen aloista kirjallisuus tuntui ensitietojen valossa selvinneen ilman mittavia tappioita, koska kirjallisuudesta nauttiminen ei ole paikkaan tai aikaan sidottua. Lukuaikapalvelut ja verkkokaupat mahdollistivat kirjallisuuden tilaamisen kotiin yhteiskunnan sulkeutumisesta huolimatta. Myös osa kirjastoista pystyi palvelemaan asiakkaitaan – etenkin digitaaliset kokoelmat olivat kovassa käytössä.

Digitaalisuus on tuorein taiteen suurista murroksista. Se koskettaa kaikkia taiteen osa-alueita materiaalien tarjonnasta yleisöjen tavoittamiseen, taiteen metodeista lajityyppien uudistumiseen. Taiteellinen työ on ratkaisevasti muuttunut: tekijät luovat teoksia digitaalisesti, hyödyntävät digitaalisesti saatavilla olevia materiaaleja, myyvät teoksiaan ja tapaavat yleisöjään verkossa. Internetin kohtaamis- ja kauppapaikat eli niin kutsuttu alustatalous mahdollistaa aivan uudenlaisia väyliä taiteesta nauttimiseen ja ostamiseen. Digitaalisuus on myös synnyttänyt uusia taiteen muotoja, esimerkiksi yleisöä digitaalisen tekniikan avulla osallistavia immersiiivisiä tai vuorovaikutteisia taideteoksia. Tekijöiden työ, teosten

muodot ja sisällöt sekä taiteen välittämisen ja vastaanoton tavat ovat muuttuneet nopeasti.

Muutoksen mittakaava käy ilmi historiallisessa tarkastelussa. Esi-merkiksi kirjallisuudessa digitaalinen vallankumous on oikeastaan vasta neljäs suurista historiallista mullistuksista, jotka ovat vaikuttaneet kirjallisuuden muotoon ja sisältöihin tuhannen vuoden aikaperspektiivillä. Ensimmäinen vallankumous oli 1400-luvulla keksitty irtokirjasimiin perustuva painoteknologia. Se mullisti kirjallisuuden monistamisen käytännöt, yhdenmukaisti yksittäisen teoksen eri kappaleet ja mahdollisti teosten tehokkaan levittämisen. 1700-luvun alusta alkaen kehittyneet tekijänoikeuslait erottivat tekijän muista kirjan tuottamiseen osallistuvista ammateista ja alkoivat säädellä kirjasta saatavia tulovirtoja, mikä kiinnitti teoksen merkitykset sekä siihen liittyvät oikeudet ja vastuut entistä vahvemmin nimenomaan tekijään. 1800-luvulla lukutaidon yleistyminen puolestaan moninkertaisti kirjallisuuden yleisön ja synnytti uusia lajeja ja julkaisumuotoja.

Nämä kolme vallankumousta ovat onnistuneesti niveltyneet aiempiin kehityskuluihin, mutta nyt käsillä oleva digitaalinen vallankumous haastaa monella tapaa edellisten mullistusten synnyttämät käsitykset ja käytännöt. Se esimerkiksi kyseenalaistaa teoksen käsitteen – kirjallinen teos ei enää ole yksin kansiin jähmetetty sarja merkkejä, vaan erilaisia versioita samasta teosaihiosta, esimerkiksi e-kirja ja äänikirja tai vaikkapa digitaalinen teoskokonaisuus, joka toteutuu jokaisella lukukerralla eri tavalla. Digitaalinen murros myös haastaa tekijänoikeuslakien perustana olevan käsityksen tekijästä luovana yksilönä ja siihen kytkeytyvän argumentin, jonka mukaan yksilölle taattavat oikeudet kannustavat luomaan uutta. Lisäksi digitaalinen vallankumous murtaa raja-aitoja tekijöiden ja lukijoiden välillä: enää ei ole selkeätä jakoa tekijöihin ja yleisöihin, vaan yleisöt osallistuvat monilla tavoilla tekijyyden tuottamiseen (esimerkiksi kirjoittamalla fanifiktiota tai osallistumalla tekijyyden määrittelyyn verkkokeskusteluissa). Vastaavia kehityskulkuja on käynnissä myös muiden taiteiden alueilla.

Muutokset liittyvät keskeisesti tekijän asemaan, mutta digitaalisuus ei ole ainoa sitä muokkaava ajankohtainen voima. Käsitys taiteilijasta on muuttunut myös uusien taidemuotojen myötä. 1900-luvun alussa vauhtiin päässyt elokuvataide ja vuosisadan lopulla kehittynyt pelिताide

ovat molemmat monitekijäisiä taidemuotoja, joissa tekijyyttä säätelevät erilaiset kaupalliset sopimukset ja alan sisäiset konventiot. Myös perinteisten yksilötaiteiden sisällä tekijyyden monoliittisuus on kyseenalaistettu. Kuvataiteilijat ja kirjailijat luovat yhä useammin teoksia yhdessä tai perustavat omat teoksensa toisten tekijöiden aiemmin tuottamiin teoksiin. Tekijä ei kuollut, vaikka 1960-luvun radikaaleissa julistuksissa sen ajateltiin olevan taiteen tulevaisuuden ja riippumattomuuden edellytys. Tekijyys kuitenkin monimuotoistui ja monimutkaistui tavoilla, jotka ovat osin ristiriidassa taiteeseen liitettyjen arvojen, käsitysten ja lakien kanssa.

Tässä kirjoituskokoelmassa lähtökohtana on ”muuttuva tekijä”. Tarkoitamme sillä käynnissä olevia muutoksia taiteen tekijyydessä ja sitä ympäröivässä kulttuurissa. Näiden muutosten vaikutukset ovat kaikkea muuta kuin selviä, ja juuri siksi on olennaista luoda tilannekuvaa, tutkia tekijyyttä määrittäviä reunaehtoja, tarkastella niiden historiallisia muutoksia sekä osoittaa konkreettisin tapausesimerkein, millaisia tekijyyden rajanvetoja kulttuurissamme on tehty ja tehdään tänä päivänä.

Haluamme tällä kokoelmalla avata laajapohjaista keskustelua taiteen tekijyyden merkityksistä ja rajoista. Erityisesti meitä kiinnostaa vuorovaikutus juridisten tekijänoikeuksien ja taiteen sisäisten tekijyyskäsitteiden välillä. Tekijänoikeusjuridiikan tulkinnan ja kehittämisen painopisteet ovat viime vuosina liikkuneet yhä etäämmälle taiteen tekemisen käytännöistä, eikä lakia tai sen tulkintoja ole kuin osin päivitetty koskemaan eri taiteiden nykyisiä lajeja, teostyyppejä ja toimintatapoja. Laki ei myöskään pysty vastaamaan taiteen nopeaan kehitykseen, mikä on synnyttänyt tekijänoikeudellisesti epäselviä ”taskuja”, joissa taidetta säätelevät muut kuin juridiset normit.

Samalla kun juridiikan ja taiteen maailmat ovat ajautumassa entistä kauemmas toisistaan, oikeutta ja sen toimintatapoja on kuitenkin alettu yhä voimallisemmin ulottaa taiteen alalle. Tekijänoikeusjärjestöt ovat terhaikoittaneet keskustelua taiteilijoiden oikeuksista ja tekijänoikeustuloista. Taiteen tekijyyttä koskevat sopimukset ovat yhä yksityiskohtaisempia, ja aiemmin taiteen sisäisin mekanismein ratkottuja kiistoja on alettu jäsentää tekijänoikeuslain tulkintakehikon kautta. Juridisen puuttumisen lisääntyminen ei ole yksin taidetta ja tekijyyden tulkintoja koskeva ilmiö. Tekijyyden muutosta ohjaa ja värittää omalta osaltaan

taan yhteiskunnan yleinen oikeudellistumiskehitys: oikeus tunkeutuu alueille, jotka aiemmin ovat olleet itsesäätelyn piirissä tai pääosin sääntelemättömiä.

Juridiikasta etsitään selviä normeja ja rajanvetoja, mutta lakiin turvautuminen aiheuttaa myös paljon kitkaa ja epätietoisuutta. Esimerkiksi juridiikan tavat määritellä taidetta eivät helposti avaudu oikeusoppien piiriin ulkopuolisille. Pelkkää tekijänoikeuslakia lukemalla ei pysty saamaan käsitystä siitä, miten ja millaisin perustein tekijänoikeus syntyy ja miten sitä suojataan. Monet lain tulkinnan kannalta keskeiset käsitteet, kuten teoskynnys tai vetoamisfunktio, eivät suoraan esiinny lakitekstissä eivätkä välttämättä ole tuttuja taiteen tekijöille – siis ihmisille, joiden työtä ja elantoa ne koskevat.

Lisäksi tutuilta vaikuttavilla sanoilla on juridiikassa omat erityiset merkityksensä. Esimerkiksi ’teos’ viittaa tekijänoikeudessa sellaiseen omaperäiseen luomistyön tulokseen, joka nauttii tekijänoikeussuojaa. Teos on tekijänsä henkisen työn tulos, josta ilmenee tekijän persoonallinen panos ja jossa luoville valinnoille on ollut tilaa. Taiteessa ’teoksen’ rajat ovat paljon väljemmät: teos on taiteellisen työn tuote riippumatta työn luonteesta, omaperäisyyden asteesta tai esittämisen tavasta. Tällöin teosluonteen viimekätinen ”tuomioistuin” on yleisö, joka voi joko hyväksyä tai hylätä taideobjektiksi tai esitykseksi tarjotun teoksen. Kun jo peruskäsitteet eroavat radikaalisti, tarvitaan tarkkaa silloittamista ja aitoa pyrkimystä kommunikaatioon, jotta juridiikan ja taiteen näkökulmat saadaan kohtaamaan. Ongelma ei ole vain juridiikan hermeettisyydessä: taiteen kentällä syntyy jatkuvasti uusia digitaalisia tai perinteisempiin metodeihin pohjaavia tekemisen tapoja, teostyyppejä ja julkaisumuotoja, jotka eivät solahda siististi laissa määriteltyihin kategorioihin. Tekijänoikeusjuristilta vaaditaan syvällistä taiteen ominaisluonteen ymmärrystä, jotta lain soveltaminen ei asettaisi tarpeettomia rajoja taiteen tekemisen vapaudelle.

* * *

Muuttuva tekijä -kokoelman artikkeleissa tarkastelemme taiteen tekijyyteen liittyviä ongelmakohtia, ohipuhumisen paikkoja ja myös vaihtoehtoisia mahdollisuuksia jäsentää tekemisen vapautta ja sen rajoituksia.

Törmäytämme juridisia tulkintoja taiteen tutkimuksen ja kirjallisuustieteellisen analyysin kanssa, pohdimme tekijyyden määrittelyn tapoja ja perusteita sekä annamme äänen taiteilijoille itselleen. Tutkijoiden tekstien lomaan sijoitetut taiteelliset interventiot kertovat taiteilijoiden työn käytännöistä ja niissä esiin tulevista ratkaisuksista, joiden suhde juridiin tekijänoikeuksiin on kiehtovan monimutkainen tai tunnepitoinen. Taiteilijoiden kokemukset tulevat esiin myös hankkeessamme toteutetussa kysely- ja haastattelututkimuksessa, jossa selvitettiin taiteilijoiden toimeentuloa ja toimeentulon vaikutusta taiteilijaidentiteetin muotoutumiseen.

Muuttuva tekijä lähtee liikkeelle tekijänoikeuden perusteista ja siirtyy sitten käsittelemään taiteen tekemisen käytäntöjä ja taiteilijan työtä suhteessa juridisen tekijänoikeuden raameihin ja käsitteisiin. Kokoelmamme ensimmäisen osan tekstit paneutuvat tekijänoikeuden perusteisiin, tekijyyden käsitteeseen ja tekijänoikeuden oikeuttamiseen. Avausartikkelissa ”Tekijän monet elämät: tekijän käsite kirjallisuudentutkimuksen ja tekijänoikeuden yhdistäjänä” oikeustieteen väitöskirjantekijä Tuomas Mattila (Helsingin yliopisto) erittelee kirjallisuudentutkimuksen ja tekijänoikeuden tapoja jäsentää tekijyyttä ja tuo esille niiden kosketuskohtia. Tutkimustyönsä ohessa kirjallisuustieteen maisteriopintoja suorittava Mattila pohtii etenkin kuratointia ja sen tunnustamista oikeudellisesti suhteessa tekijän yksinoikeuksiin. Lisäksi hän esittää, miten tekijän käsitteen kautta oikeuden ja taiteen on mahdollista päästä puheyhteyteen.

Kuvataiteilija ja Taideyliopiston Kuvataideakatemian taidegrafiikan lehtori Tatu Tuominen toimii eräänlaisena kuraattorina valitessaan taidehistorian ja arkkitehtuurin perinnöstä teoksia uudelleenversioinnin kohteiksi. Tuomisen kollaasit kommentoivat arkkitehtuurin utopioita ja alkuperäisyyttä ilmentävää sankarieetosta. Moderni linjakkuus kohtaa käsityöläisyyden, kun Tuominen kirurgisen tarkoilta leikkauksillaan, poistoillaan ja variaatioillaan muuttaa idealistisen arkkitehtuurin näkymiä. Valmiin työn kokonaisuudessa vaikuttavat monet kerrostumat – arkkitehtien rakennuspiirustukset, valmiit rakennukset, niistä otetut valokuvat ja valokuvia esittelevät painotuotteet sekä Tuomisen niistä työstämät versiot. Mutta mihin kerrostumaan ja kehen tekijään alkuperäisyyden voi jäljittää, Tuominen kysyy taiteilijapuheenvuorossaan ”En ole yksin: kollaasintekijän suhde tekijyyteen”.

Oikeustieteen yliopistotutkija Riku Neuvonen (Tampereen yliopisto ja Helsingin yliopisto) pureutuu tekijänoikeuden oikeutusperusteisiin artikkelissaan ”Yleistä ja yksityistä etua: tekijänoikeuden oikeutusperusteet”. Neuvonen pohtii tekijänoikeutta niiden yleisten ja yksityisten etujen valossa, joita sen on tarkoitus edistää. Hän tarkastelee sitä, miten yhtäältä luovan työn itseisarvoa ja toisaalta sen yhteiskunnallista hyötyä on käytetty perusteluina tekijän määräysvallalle ja palkitsemiselle. Neuvonen pohtii myös tekijänoikeustalouden ja taiteen kimuranttia yhteen kietoutumista.

Kirjamme toisessa osassa tarkastellaan taiteen vapauden rajoja konkreettisten esimerkkien ja oikeuskäytäntöjen valossa. Osion avaa kirjailija Harry Salmenniemen novelli ”Salainen ovi”, jossa astutaan sisään kirjailijan työhuoneeseen ja mielenmaisemaan. Salmenniemi kuvaa kirjailijan kahtiajakautunutta persoonaa: yhtäältä on vastuunsa kantava, sivistynyt ja salonkikelpoinen kirjailija, toisaalta yksinäinen kaaostehtailija, joka ammentaa ainestoa mistä vain, eikä välitä moraalista tai lain velvoitteista. Olennaista on se, että taiteellinen luomistyö ei tapahdu vain edellisen kirjailijahahmon voimin. ”Työni on myös tällaista: sopimattomien lähteiden käyttöä väärissä paikoissa, kekseliästä mielettömyyttä”, Salmenniemi kirjoittaa.

Yleisen kirjallisuustieteen dosentti Sanna Nyqvist (Helsingin yliopisto) jatkaa Salmenniemen avaamasta aiheesta tutkijan näkökulmasta. Artikkelissaan ”Appropriation lainanalaisuudet: kirjallisuuden ja juridiikan kohtaamispiintoja” hän tarkastelee lainaamisen, variaation ja toiston merkityksiä kirjallisuudessa ja erityisesti niitä muutoksia, jotka ovat myllertäneet kirjallisuuden tuottamisen, julkaisemisen ja vastaanoton tapoja 1900-luvun lopulta tähän hetkeen. Esimerkiksi fanifiktio ja kokeellinen kirjallisuus purkavat käsitystä tekijästä teoksen ja sen merkitysten alkuperänä tavalla, joka on ilmeisessä ristiriidassa tekijänoikeuslakien tekijäkäsityksen kanssa. Nyqvist pohtii, millaisia ajattelutapojen muutoksia tarvitaan, jotta ristiriitaiset näkemykset saataisiin vuoropuheluun keskenään.

Suomen kielen ja kirjallisuuden yliopistonlehtori Outi Oja (Tukholman yliopisto) tarkastelee tekstissään ”Kun Pegasos ryhtyi käymään vieraisa: tekijyyden ongelmatapauksia 2000-luvun suomalaisessa runoudessa” tekijyyden moninaisuutta 2000-luvun suomalaisessa runo-

udessa kolmen tapausesimerkin kautta. Hän osoittaa, mitkä ovat niitä tekijänoikeuden periaatteita, joita runoilijat ovat teoksillaan pyrkineet haastamaan tai horjuttamaan. Artikkelinsa lopussa Oja päätyy pohtimaan uuden poikkeuksen mahdollisuutta tekijän yksinoikeuksiin.

Yksityisoikeuden yliopistonlehtori Anette Alén-Savikko (Helsingin yliopisto) pureutuu tekstissään ”Omin kuvin’: lainailu ja omiminen kuvataiteessa tekijänoikeudellisen sitaatin näkökulmasta” lainaamisen ja omimisen juridiikkaan kuvataiteessa. Tarkastelussa on etenkin tekijänoikeuslain sitaattisäännös ja sen tulkinnat sekä se, kuinka ne taipuvat huomioimaan tai mahdollistamaan kuvataiteen käytännöt. Alén-Savikko puntaroi artikkelissaan myös kuvataiteen itsesääntelyn mahdollisuuksia: milloin riittää alan oma koodisto, milloin tarvitaan oikeudellista normistoa?

Osion viimeisessä artikkelissa näkökulma on tekijöiden sijaan taiteen vastaanottajissa ja heidän tekijyyttä koskevissa näkemyksissään. Nykykulttuurin tutkimuksen tohtoriopiskelija Minna Siikilä-Laitila (Jyväskylän yliopisto) tutkii artikkelissaan ”Alkuperäisyys fantasiakirjallisuudessa: plagioinninmetsästystä ja romanttisia nerokulttteja” sitä, miten fantasiakirjallisuuden lukijat määrittelevät tekijän alkuperäisyyden ja miten tärkeäksi teoksen ominaisuudeksi he alkuperäisyyden kokevat. Alkuperäisyyden vaatimus on erityisen kiinnostava fantasiakirjallisuuden kaltaisessa lajissa, joka perustuu pitkälti myyttiaineistoon ja jaettuihin lajityypillisiin konventioihin.

Kokoelman kolmannen osan artikkeleissa palataan kysymykseen tekijänoikeuden perusteista, etenkin tekijänoikeustuloihin tekijyyden määrittelijöinä. Tekijänoikeuslain pontimina on ajatus tekijän palkitsemisesta ja siten luovan työn kannustamisesta. Julkisoikeuden apulaisprofessori Pauli Rautiainen (Tampereen yliopisto) kuitenkin osoittaa artikkelissaan ”Tekijänoikeustulojen merkitys taiteilijalle”, että tulovaikutuksiin on hyvin haastavaa päästä käsiksi. Olemassa olevan ja tässä hankkeessa kerätyn tiedon valossa tekijänoikeustulot hyödyttävät hyvin pientä osaa jo muutenkin paljon ansaitsevia taiteilijoita, mikä kyseenalaistaa niiden kannustinvaikutuksen. Tilille kilahdavia euroja tärkeämpää tuntuu olevan taiteilijoiden kokemus siitä, että pienetkin tulot tai toisten ansaitsemat tulot legitimoivat taiteilijoiden työtä.

Rahallisen korvauksen tuottamaa tunnevaikutusta kuvaa herkästi ja havainnollisesti taiteilija Aiju Salminen sarjakuvassaan ”Hieman taskurahaa & hyvä fiilis”. Tekijänoikeustulo luo kokemuksen siitä, että joku on nähnyt ja huomionnut taiteilijan työn. Ankaran työrypistyksen ja yöllä valvottavan sisäisen kritiikin jälkeen tiliotteessa näkyvä 30 euron tekijänoikeustulo tuntuu suurelta palkinnolta, joka antaa työlle merkityksen. Tekijänoikeudet ulottuvat tunteisiin, vaikka niitä usein käsitellään puhtaana teknisinä instrumentteina.

Taiteilijoiden kokemukset oman työnsä merkityksestä ovat esillä myös kokoelmamme päättävässä artikkelissa ”Taiteilijan resepti: kuinka taiteilijaidentiteetti muodostuu ja miten sen kanssa eletään?”. Siinä teologian maisteri Vehka Kurjenmiekka (Helsingin yliopisto) tarkastelee taiteilijaidentiteetin muodostumista ja sen kanssa elämistä. Kurjenmiekka valottaa projektissamme kerätyn haastatteluaaineiston kautta taiteilijan taustoja ja taiteilijaksi kasvamisen teitä, tukijoita sekä tulovirtoja. Taiteilijaelämä vaikuttaa vaativan uskallusta ja olevan intohimon ja merkityksellisyys ohjaamaa.

Kirjan artikkelit pohjaavat Sanna Nyqvistin johtamaan monitieteiseen Taide, tekijyyden muutos ja tekijänoikeus -tutkimushankkeeseen, jota ovat rahoittaneet Emil Aaltosen säätiö (2016–2020) sekä Suomen Akatemia (Sanna Nyqvistin osahanke, nro 285279, 2015–2018). *Muuttuva tekijä* on samalla tämän hankkeen tiivistys ja loppuraportti. Lämmin kiitos rahoittajille hankkeen ja tämän teoksen mahdollistamisesta.

Muuttuva tekijä on tarkoitettu kaikille taiteen tekijyydestä ja sen juridisista ulottuvuuksista kiinnostuneille lukijoille. Toivomme, että tutkijoiden lisäksi se löytäisi lukijoita taiteen tekijöistä, taidehallinnosta ja laajemminkin taiteen kentältä. Digitaalisuuden myötä on selvää, että tekijyyden muutos koskettaa meistä jokaista. Kokoelmamme tarjoaa välineitä käynnissä olevan murroksen ymmärtämiseen ja tasapainottelemaan taiteen vapautteen kuuluvan itsemääräämisperiaatteen ja tekijänoikeudellisten rajoitusten välillä.

Lopuksi vielä sananen tämän kirjan tekijänoikeuksista. Kirjan tutkimusartikkelit on julkaistu avoimesti Helsingin yliopiston kirjaston Helda Open Books -kokoelmassa Creative Commons -lisensseillä. Creative Commons -lissenssijärjestelmä on kehitetty 2000-luvun alussa mahdollistamaan tekijänoikeuden alaisten teosten joustavaa jakamista ja

jatkokäyttöä. Toisin kuin juridinen tekijänoikeus, joka lähtökohtaisesti pidättää julkaisu- ja muut yksinoikeudet tekijällä, Creative Commons -järjestelmä antaa tekijöille keinon luopua osasta oikeuksistaan toisten käyttäjien hyväksi. Avoin julkaiseminen yhdistettynä käyttöoikeuksia avaavaan lisenssijärjestelmään sopii erityisen hyvin tieteelliseen tietoon, jota tämäkin kirja edustaa: haluamme, että tutkimuksemme tulokset ovat helposti saavutettavissa ja jatkokäytettävissä, mutta kuitenkin tavalla, joka säilyttää yhteyden tiedon tuottajiin eli meihin kirjan kirjoittajiin.

Kirjan tieteelliset artikkelit sekä Tatu Tuomisen taiteellista työtä käsittelevä essee julkaistaan CC BY 4.0 (Nimeä) -lisenssillä. Lisenssi antaa mahdollisuuden kopioida, välittää, levittää ja esittää tekijänoikeuksien alaista teosta sekä sen pohjalta tehtyjä muokattuja versioita teoksesta, kun alkuperäinen tekijä ja tehdyt muutokset mainitaan.

Tatu Tuomisen esseeseen sisältyvät kuvat ovat käytettävissä CC BY-SA 4.0 (Nimeä-JaaSamoin). Se rakentuu edellä kuvatun CC BY 4.0 -lisenssin pohjalle, mutta siinä mainittujen ehtojen lisäksi CC BY-SA 4.0 määrää käyttäjän jakamaan mahdolliset toisinnot tai uudet versiot samalla lisenssillä.

Harry Salmenniemen novelli ja Aiju Salmisen sarjakuva julkaistaan CC BY-ND 4.0 (Nimeä-EiMuutoksia) -lisenssillä. Lisenssin alaisia tekijänoikeuden suojaamia teoksia voi kopioida, välittää, levittää ja esittää, mutta teoksia ei saa muokata ja alkuperäinen tekijä pitää mainita.

Kaikissa tapauksissa tekijänoikeus kuitenkin säilyy alkuperäisellä tekijällä. Creative Commons -lisenssi ei siis kumoa tekijänoikeuslain takaamia tekijänoikeuksia, vaan auttaa tekijöitä määrittämään, millaisin ehdoin heidän suojattuja teoksiaan saa jatkokäyttää. Kirjamme on esimerkki siitä, miten oikeuksia voi joustavasti jakaa eri tavoin jopa yhden teoksen sisällä. Lisenssijärjestelmä tarjoaa käyttäjälle selkeät raamit teosten käyttöön, eikä lupia tarvitse erikseen pyytää tekijöiltä. Kuulemme kuitenkin mielellämme palautetta kirjasta – sitä voi lähettää yksittäisille tekijöille tai *Taide, tekijyyden muutos ja tekijänoikeus* -projektin johtajalle Sanna Nyqvistille (sanna.nyqvist@helsinki.fi).